

TALIJANSKA UPRAVA I EGZODUS HRVATA 1918. – 1943. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918. – 1943.). Zagreb, Hrvatski institut za povijest – Društvo "Egzodus istarskih Hrvata", 2001, str. 826

22. in 23. oktobra 1997 je v Zagrebu potekala mednarodna znanstvena konferenca z naslovom "Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918. – 1943.)". Simpozij so skupno organizirali društvo Egzodus istarskih Hrvata in Hrvatski institut za povijest v sodelovanju s Povijesnim arhivom v Pazinu in Povijesnim arhivom na Reki. Izšel je tudi zbornik referatov z omenjenega znanstvenega srečanja. Izdajatelja zbornika sta Hrvatski institut za povijest in društvo Egzodus istarskih Hrvata, glavni in odgovorni urednik pa Marino Manin. Natisnjen je bil v 700 izvodih.

Njegova vsebina je dvanajst poglavij. Uvodno vsebuje pozdravne nagovore Vladimira Šeksa, takratnega podpredsednika Hrvaškega Sabora, mag. Nevia Šetića, predsednika društva Egzodus istarskih Hrvata, in dr. Jura Zovka, odposlanca podpredsednika vlade in ministra za znanost in tehnologijo Republike Hrvaške.

V drugem tematskem sklopu z naslovom Egzodus kot posledica italijanske imperialistične politike najprej akademik Petar Strčić obravnava eksodus Hrvatov iz Istre in drugih hrvaških krajev med leti 1918-1958 s političnega, nacionalnega in gospodarskega vidika. Za njim Nikola Crnković predstavi genocid kot sredstvo, metodo in stil italijanske imperialistične politike na hrvaških tleh. Dr. Milica Kacin-Wohinz zaključuje drugo poglavje s poročilom o jugoslovansko – italijanskih odnosih in slovensko – hrvaški manjšini v Italiji med obema vojnama.

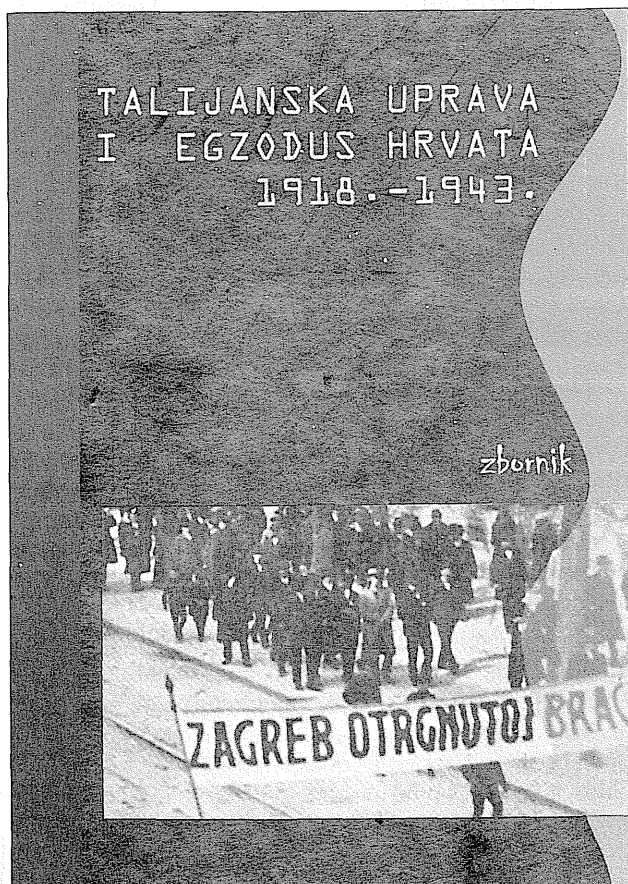
Naslednji trije sklopi obravnavajo eksoduse iz posameznih hrvaških obmorskih pokrajin, Istre, Reke z otoki ter Dalmacije in Boke Kotorske. Dr. Darko Dukovski obravnava politične, gospodarske in socialne vzroke za eksodus istrskih Hrvatov v času italijanske uprave od 1918 do 1943. Mag. Jakov Jelinčić predstavi arhivsko gradivo o eksodusu istrskih Hrvatov, shranjeno v Državnem arhivu v Pazinu. Giovanni D'Alessio opiše Italijane in Hrvate v Pazinu v času italijanske države oziroma v času od Ville Giusti do Rapalla. Zadnje delo o eksodusu iz Istre je napisal John Kraljic. V njem je podan pregled zgodovine istrskih emigrantov v ZDA med obema svetovnima vojnama.

Uvodni referat poglavja o eksodusu z Reke in otokov je imel dr. Željko Bartulović. Razpravlja o italijanski upravi in iredentizmu na Sušaku v letih 1918-1943. Dr. Antun Giron opisuje razmere na reškem področju in medvojni eksodus istrskih Hrvatov. Prispevke za zgodovino Cresa in Lošinja pod italijansko upravo (1918-1943) ter boj tamkajšnjih Hrvatov za obstanek je predstavil mag. Julijano Sokolić, D'Annunzijevo vladavino na Reki (september 1919 – januar 1921) in prvi eksodus Hrvatov z nje pa dr. Mihael Sobolevski.

V tematskem sklopu o eksodusu Hrvatov iz Dalmacije in Boke Kotorske prof. dr. Ivan Pederin piše o odnosu italijanskih iredentistov do Dalmacije (do leta 1919), dr. Josip Vidaković o eksodusu Hrvatov iz Zadra (1918-1943) ter Ankica Pečarić in akademik Josip Pečarić o položaju Hrvatov v Boki Kotorski v času italijanske okupacije (1941-1943).

Najdaljše poglavje v knjigi (143 str.) obravnava delovanje prosvetnih in kulturnih ustanov pod italijansko upravo. Mag. Mirjana Domini podrobno obdelala hrvaške šole v Istri (1918-1943), Ante Cukrov pa Hrvaško osnovno šolstvo v Istri od leta 1918 do leta 1945. Mag. Nevio Šetić in mag. Marino Manin v soavtorstvu predstavita zgodovino posebnega (istrskega) internata, ki je bil ustanovljen v Karlovcu za učence z ozemelj pod Italijo in pozneje preseljen v Zagreb (1919-1941). Dr. Branimir Crljenko razpravlja o vlogi hrvaških prepovedanih čitalnic v Istri pri obrambi jezikovne in kulturne identitete istrskih Hrvatov.

Gospodarske razmere v času italijanske uprave so obravnavane v sedmem poglavju. V njem prof. dr. Pavao Ravlić piše o gospodarskih vzrokih za izse-

ljevanje Hrvatov in drugih prebivalcev Istre med obema vojnama, prof. dr. Mira Kolar-Dimitrijević pa o tržaški Jadranski banki in njenem vplivu na razvoj hrvaškega gospodarstva od leta 1905 do leta 1941.

Naslednje teme zadevajo položaj in delovanje duhovščine pod italijansko upravo. Mons. Ivan Grah je opredelil vlogo istrske duhovščine v nacionalnem boju med leti 1918-1943, prof. dr. Jože Pirjevec pa odnos italijanske države do duhovščine v Istri od leta 1920 do leta 1922. Dr. Jure Krišto na podlagi cerkvenih virov opredeli različne pritiske italijanskih oblasti na Hrvate med leti 1941-1943.

V poglavju o Hrvaških odgovorih na italijansko politiko od leta 1941 do leta 1943 najprej dr. Zdravko Dizdar oriše italijansko politiko do hrvaških pokrajin in njene posledice v drugi svetovni vojni, nato pa dr. Mario Mikolić predstavi razsežnosti oboroženega upora italijanski oblasti v Istri v septembru leta 1943.

O kulturni dejavnosti istrskih emigrantov govorijo štirje avtorji. Akademik Josip Bartulić obdela njihovo književnost, dr. Bosiljka Janjatović pa predstavi istrsko izseljensko problematiko v luči zagrebškega časopisa Istra. O tem glasilu piše tudi dr. Ante Laušić. Prispevek akademika Nedjeljka Fabria je poln beležk za nenačrtano poglavje njegovega romana "Vježbanje života". V njih najbolj pogosto omenja D'Annunzia, Mussolinija, Lenina in Krležo.

Pričevanja, kot predzadnje poglavje, vsebujejo nekaj osebnih izpovedi iz obravnavanega obdobja. Dušan Trumpić priča o izgonu svoje družine iz Pulja, Enrico Depiera in Hrvoje Defar o izseljevanju iz Tinjana, Ljubo Drndić o Istri v času sprejemanja Pazinskih sklepov, prof. dr. Milivoj Sironić o svoji vrnitvi v Istro po 18 letih izgnanstva in prof. dr. Uroš Peruško o svojem očetu Toniju Perušku.

V zadnjem poglavju so zbrane misli iz diskusije udeležencev razprave na zagrebškem simpoziju: Nikole Crnkovića, Dušana Trumpića, prof. dr. Pavla Ravliča, akademika Nedjeljka Fabria, dr. Mihaela Sobolevskega, akademika Josipa Pečarića, dr. Maria Mikolića, Berta Črnje, dr. Željka Bartulovića, prof. dr. Mateja Križmana, akademika Petra Strčića, prof. dr. Ivana Pederina in prof. dr. Miroslava Bertoše.

Zaradi lažje orientacije v obravnavanem prostoru so na notranji strani platnic natisnjeni zemljevidi Julijske krajine. Vsak prispevek ima tudi povzetka v angleškem in italijanskem jeziku.

Po knjigi *Storia di un esodo – Istria 1945-1956* (1980), ki je nekakšna bela knjiga eksodusa italijanskega prebivalstva iz Istre, ko so le-tej zavladali Slovani, smo sedaj dobili na knjižne police še belo knjigo eksodusa hrvaškega prebivalstva iz Istre v času, ko so ji vladali Italijani. Veliki deli sta torej končani, za celotno in objektivno razumevanje zgodovine istrskih migracij v 20. stoletju pa bo vseeno potrebno preučiti še dve temi. Prva je eksodus istrskih Slovencev in Hrvatov po drugi

svetovni vojni in druga eksodus italijanskega prebivalstva iz Istre med obema vojnama. To delo ni še opravljeno in čaka zavzetih rok, da se ga lotijo.

Ivica Pletikosić

RIJEKA, god. 5, sv. 1/2. Rijeka, Povijesno društvo Rijeka, 2000, 221 str.

Decembra leta 2000 je reško Zgodovinsko društvo Reke (Povijesno društvo Rijeka) izdalo še en zvezek svoje periodične publikacije "Rijeka", ki izhaja že peto leto. Glavni urednik dela je akademik Petar Strčić, izšlo pa je v 700 izvodih. Publikacija je razpoznavna po platnicah, na katerih je slika, ki prikazuje prihod Karla VI. na Reko leta 1728.

Njen prvi del je posvečen strokovnemu posvetu zgodovinarjev na temo "Zločin v drugi svetovni vojni", ki ga je reško zgodovinsko društvo organiziralo na Reki 9. 11. 1999. Zvezek, ki prinaša referate simpozija, se začne s pozdravnima nagovoroma Petra Strčića iz arhiva Hrvaške akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu in Slavka Linića, ki je v času posvetovanja bil reški župan, zdaj pa je podpredsednik vlade Republike Hrvaške.

Tema prvega članka v publikaciji je sojenje v Nürnbergu v letih 1945 in 1946. Njegov avtor je prof. dr. Vladimir Duro Degan z Jadranskega zavoda HAZU v Zagrebu. Za njim dr. Mihael Sobolevski z Reke opisuje delovanje četnikov na Hrvaškem v drugi svetovni vojni. Akademik Petar Strčić se v svojem tekstu poglobi v vojne zločine, storjene v Jasenovcu od poletja 1941 do konca aprila 1945. Ivan Kovačić, reški profesor, zaključuje tematski sklop z referatom o številu umrlih internirancev v koncentracijskem taborišču Kampor na otoku Rabu v letih 1942-1943.

V drugem delu publikacije, med razpravami in članki, je najprej pregledni članek mag. Vesne Munić z reške glasbene šole Ivana Matetića Ronjgova, v katerem opisuje Reko v rimskem obdobju. Dr. Lovorka Čoralić s Hrvaškega zgodovinskega inštituta predstavlja vsebine oporok emigrantov z otoka Krka, shranjenih v beneškem državnem arhivu. Osredotočila se je na oroke iz 15., 16. in 17. stoletja. Vsebinska oporok je predstavljena v italijanskem originalu in hrvaškem prevodu. Prof. Ivan Barbarić iz Sesvet pri Zagrebu opisuje svoje videnje življenjske poti in dela velikega hrvaškega umetnika Juraja Julija Klovicha Croate, ki je živel od 1498 do 1578. Strokovni članek prof. Igorja Žica s Pomorskega in zgodovinskega muzeja Hrvaškega primorja ne Reki obravnava družino Nugentovih kot pomembno aristokratsko rodbino hrvaškega devetnajstega stoletja. Dr. Bosiljka Janjatović s Hrvaškega zgodovinskega inštituta v Zagrebu predstavlja politično vroče reško poletje